MỘT SỐ PHƯƠNG PHÁP HOẠT ĐỘNG KHỞI ĐỘNG TẠO HỨNG THÚ CHO HỌC SINH TRONG MÔN KHOA HỌC TỰ NHIÊN

Nguyễn Thị Thanh Hiền
Trường Cao đẳng Sư phạm Nghệ An

Tóm tắt: *Hoạt động khởi động là hoạt động đầu tiên của bài học, có vai trò quan trọng và thu hút sự chú ý, kích thích hứng thú học tập của học sinh, tạo tiền đề cho việc hình thành kiến thức mới. Bài viết đưa ra một số phương pháp khởi động nhằm tạo hứng thú cho học sinh môn khoa học tự nhiên.*

Từ khoá: *Hoạt động khởi động, hứng thú, khoa học tự nhiên*

SOME METHODS OF WARM-UP ACTIVITIES TO ENGAGE INTEREST STUDENTS IN NATURAL SCIENCE

Nguyen Thi Thanh Hien
Nghe An College of Education

Abstract: *The warm-up activity is the first activity of the lesson, playing an important role in attracting attention, stimulating students' interest in learning, and creating a premise for the formation of new knowledge. This article offers some methods of warm-up activities to create excitement for students in natural science.*

Keywords: *Warm-up activity, interest, natural science.*

Nhận bài: 08/02/2025 Phản biện: 22/02/2025 Duyệt đăng: 25/02/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Chương trình giáo dục phổ thông mới được cho là kế thừa các nguyên lý giáo dục nền tảng của chương trình giáo dục hiện hành. Thông thường, mỗi bài học được thiết kế thành các hoạt động nối tiếp nhau: Hoạt động khởi động; Hoạt động hình thành kiến thức; Hoạt động luyện tập; Hoạt động vận dụng, tìm tòi, mở rộng. Trước yêu cầu đổi mới phương pháp giáo dục hiện nay, tất yếu giáo viên cần coi trọng hoạt động khởi động sao cho tạo được ấn tượng đầu tiên tốt đẹp nhất giúp học sinh chủ động, tự tin khám phá kiến thức. Một hoạt động khởi động hiệu quả sẽ có tác dụng tích cực trong việc kích thích trí tò mò, khơi dậy hứng thú của học sinh, tạo tâm thế và định hướng nội dung học tập cho các em. Từ đó các em yêu thích môn học hơn, đồng thời chất lượng bộ môn được nâng cao hơn. Hoạt động khởi động là hoạt động đầu tiên của bài học, có vai trò quan trọng trong việc thu hút sự chú ý, kích thích hứng thú học tập của học sinh, tạo tiền đề cho việc hình thành kiến thức mới. Tuy nhiên, thực tế cho thấy hoạt động khởi động trong dạy học môn Khoa học tự nhiên hiện nay còn nhiều hạn chế, chủ yếu tập trung vào các hình thức như: đặt câu hỏi gợi mở, câu hỏi vấn đáp, cho học sinh quan sát thí nghiệm, hình ảnh, phát hiện kiến thức mới qua vấn đề có liên quan. Những hình thức này tuy đã phát huy được một số tác dụng nhất định, nhưng chưa thực sự đáp ứng được yêu cầu đổi mới phương pháp dạy học hiện nay.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1 Vai trò của hứng thú trong học tập môn Khoa học tự nhiên

Hứng thú học tập là một phần của hứng thú nhận thức. Hứng thú nhận thức là một hiện tượng tâm lý diễn ra trong quá trình con người diễn ra hoạt động nhận thức. Hứng thú nhận thức là khuynh hướng lựa chọn của cá nhân nhằm vào việc nhận thức một đối tượng về mặt nội dung, quá trình hoạt động của nó. Hứng thú nhận thức làm cho cá nhân con người không chỉ dừng lại ở những đặc điểm bên ngoài của đối tượng mà còn muốn đi sâu vào cái bản chất bên trong của đối tượng. Hứng thú học tập quan hệ chặt chẽ với tính thích tìm tòi khám phá, ham học hỏi của cá nhân. Hứng thú là nguồn kích thích có tác động mạnh mẽ tính tích cực của mỗi cá nhân nên khi học sinh có hứng thú học tập thì trong quá trình học tập học sinh sẽ tích cực học hơn và hoạt động học diễn ra hiệu quả hơn.

Trong bất kỳ hoạt động nào của cuộc sống, tạo được hứng thú là điều cực kỳ quan trọng, nó là động lực cho các em say sưa với hoạt động của mình, đặc biệt là học tập. Cũng như các môn học khác thì đối với môn Khoa học tự nhiên cũng vậy, có hứng thú các em sẽ có tinh thần hăng hái học bài, tìm tòi, khám phá môn học, không cảm thấy môn học khô khan, khó hiểu, xa rời thực tế và học tập một cách gượng ép, đối phó nữa. Từ đó tạo niềm say mê hào hứng học tập, làm cho các em nhận thức đúng đắn vai trò của môn Khoa học

tự nhiên trong cuộc sống. Hứng thú học tập môn Khoa học tự nhiên còn tạo ra những tình cảm tích cực ở học sinh trong quá trình học tập. Nó tạo ra sự đam mê khi tiếp nhận tri thức trong quá trình học tập.

2.2. Hoạt động khởi động trong dạy học

a. Quy trình xây dựng hoạt động khởi động trong dạy học

- Bước 1. Xác định mục tiêu. Xác định mục tiêu cụ thể cho hoạt động khởi động, bao gồm:

+ Gây hứng thú, thu hút sự chú ý của học sinh đối với chủ đề bài học.

+ Kích hoạt kiến thức, kỹ năng liên quan, tạo liên kết với nội dung mới.

+ Chuẩn bị tâm thế, tạo tâm lý thoải mái, tự tin cho học sinh tham gia vào quá trình học tập.

- Bước 2. Lựa chọn hình thức phù hợp. Căn cứ vào nội dung bài học, trình độ học sinh và thời lượng cho phép để lựa chọn hình thức phù hợp, đảm bảo tính khoa học, hiệu quả. Có thể sử dụng đa dạng các hình thức như:

+ Trò chơi: Đơn giản, vui nhộn, khơi gợi hứng thú và tinh thần hợp tác.

+ Câu đố: Kích thích tư duy, gợi mở kiến thức, tạo sự tò mò và ham muốn khám phá.

+ Hình ảnh/video: Trực quan sinh động, giúp học sinh hình dung kiến thức dễ dàng hơn.

+ Âm nhạc: Tạo bầu không khí học tập vui tươi, thoải mái, phù hợp với chủ đề bài học.

- Bước 3. Thiết kế hoạt động:

+ Xây dựng nội dung cụ thể, rõ ràng, logic, bám sát mục tiêu đề ra.

+ Chuẩn bị kỹ lưỡng các tài liệu, dụng cụ cần thiết cho hoạt động.

+ Lên kế hoạch tổ chức chi tiết, bao gồm thời gian, cách thức thực hiện, phân công nhiệm vụ cho học sinh.

- Bước 4. Thử nghiệm và điều chỉnh:

+ Tiến hành thử nghiệm hoạt động khởi động trước khi áp dụng vào thực tế để đánh giá hiệu quả và tính phù hợp.

+ Lắng nghe phản hồi từ học sinh, điều chỉnh nội dung, phương pháp thực hiện để tối ưu hóa hiệu quả.

Bước 5. Đánh giá và cải tiến:

+ Sau khi thực hiện, tiến hành đánh giá hiệu quả của hoạt động khởi động dựa trên các tiêu chí như: mức độ hứng thú, tham gia của học sinh, kết quả đạt được so với mục tiêu đề ra.

+ Lấy kết quả đánh giá làm cơ sở để cải tiến, nâng cao chất lượng hoạt động khởi động cho những lần áp dụng sau.

b. Tiến trình tổ chức đa dạng hóa hoạt động khởi động trong dạy học

Lợi ích của việc đa dạng hóa hoạt động khởi động:

- Tăng cường hứng thú và sự tập trung: Việc sử dụng các hình thức khởi động đa dạng, mới mẻ giúp thu hút sự chú ý, khơi gợi hứng thú và tạo bầu không khí học tập sôi nổi, từ đó nâng cao mức độ tập trung và tiếp thu bài của học sinh.

- Kích thích tư duy sáng tạo: Các hoạt động như giải câu đố, trò chơi trí tuệ, thảo luận nhóm,... khuyến khích tư duy sáng tạo, khả năng giải quyết vấn đề và phát triển kỹ năng tư duy phản biện.

- Ôn tập kiến thức cũ và liên hệ với kiến thức mới: Hoạt động khởi động có thể được thiết kế để ôn tập kiến thức cũ liên quan đến bài học mới, giúp học sinh tạo liên kết kiến thức và tiếp thu bài mới hiệu quả hơn.

- Phát triển kỹ năng mềm: Các hoạt động khởi động như trò chơi, hoạt động nhóm, thuyết trình,... giúp học sinh phát triển kỹ năng giao tiếp, hợp tác, thuyết trình và làm việc nhóm.

Một số hình thức hoạt động khởi động đa dạng:

- Trò chơi: Đuổi hình bắt chữ, Ai nhanh ai đúng, Ghép nối thông tin, Chiếc nón kỳ diệu, Trò chơi đóng vai,...

- Câu đố: Mẹo vặt khoa học, Câu đố logic, Trò chơi giải mã, Đố vui, Câu hỏi gợi mở,...

- Hình ảnh/video: Giới thiệu chủ đề bài học bằng hình ảnh minh họa sinh động, video ngắn hấp dẫn, infographic, bản đồ tư duy.

- Âm nhạc: Sử dụng bài hát liên quan đến chủ đề bài học với giai điệu vui tươi, tạo hứng khởi hoặc âm thanh tự nhiên để thu hút sự chú ý.

- Vấn đề mở: Đặt câu hỏi gợi mở liên quan đến nội dung bài học, kích thích tư duy phản biện và thảo luận.a

- Hoạt động thực hành: Thí nghiệm đơn giản, khảo sát, trò chơi vận động,... giúp học sinh trải nghiệm trực tiếp và tiếp thu kiến thức hiệu quả.

- Vận dụng công nghệ: Sử dụng phần mềm giáo dục, ứng dụng, trò chơi trực tuyến để tăng tính tương tác và thu hút học sinh.

2.3. Thực trạng công tác giảng dạy môn Khoa học tự nhiên ở cấp trung học cơ sở

Trong thực tế giảng dạy môn Khoa học tự nhiên cấp trung học cơ sở nói chung, lớp 6 nói riêng, nhận thấy phần lớn học sinh chưa có hứng thú với giờ học, vì thế một bộ phận các em chưa tập trung trong học tập, dẫn đến chất lượng dạy học bộ môn chưa cao.

Việc nghiên cứu kỹ từng bài dạy, đặc điểm môn học và đối tượng người học để có phương pháp dạy học phù hợp và đem lại hiệu quả nhất là việc cần làm ngay của mỗi giáo viên để nâng cao chất lượng giáo dục hiện nay. Điều quan trọng là đổi mới được hình thức, phương pháp dạy học để hướng tới hoạt động học tập chủ động, chống lại thói quen học tập thụ động, tạo hứng thú học tập cho học sinh.

Với tư cách là chủ thể của hoạt động dạy học, giáo viên phải vượt qua các trở ngại tâm lý cơ bản đã nêu, chỉ khi nào đổi mới phương pháp dạy - học trở thành nhu cầu tự thân trong mỗi giáo viên Khoa học tự nhiên thì hoạt động dạy - học nhằm tạo được hứng thú học tập cho học sinh trong mỗi bài học khi ấy mới thật sự khởi sắc. Một trong những cách để khắc phục các nhược điểm trên và để nâng cao khả năng vận dụng lý thuyết vào thực tiễn, để tạo hứng thú trong việc học môn học là cần thiết để khởi động bài dạy gây được hứng thú cho học sinh.

2.4. Các phương pháp hoạt động khởi động sử dụng để tạo hứng thú cho học sinh

Phương pháp 1. Hoạt động khởi động bằng trò chơi, hoạt động vui chơi

Sử dụng trò chơi trong khởi động sẽ giúp học sinh học tập sinh động, nhiệt tình, hăng say, giúp các em tiếp cận kiến thức một cách tự nhiên, phát triển các năng lực tư duy sáng tạo, hoạt động nhóm.

Trò chơi giải ô chữ.

Yêu cầu: HS trả lời hàng ngang và hàng dọc của ô chữ.

Mục đích: Tạo sự hứng thú cho tiết học, phát triển cho học sinh năng lực phân tích vấn đề, năng lực tư duy tổng hợp, rèn luyện kỹ năng phản ứng nhanh.

Chuẩn bị: Slide ô chữ.

Luật chơi:

- Giáo viên giới thiệu qua ô chữ gồm có bao nhiêu hàng ngang, hàng dọc, từ chìa khoá nằm ở hàng nào.
- GV đọc/chiếu lần lượt từng câu hỏi gợi ý để học sinh xung phong giải.
- Nếu bạn nào trả lời đúng thì ghi dòng chữ đó vào ô chữ và sẽ được cộng điểm hoặc tuyên dương, nếu trả lời sai thì sẽ nhường cơ hội cho các bạn còn lại.
- Ai tìm ra được ô từ khóa chính xác và nhanh nhất sẽ là người chiến thắng.

Hoạt động khởi động bài: Đo nhiệt độ

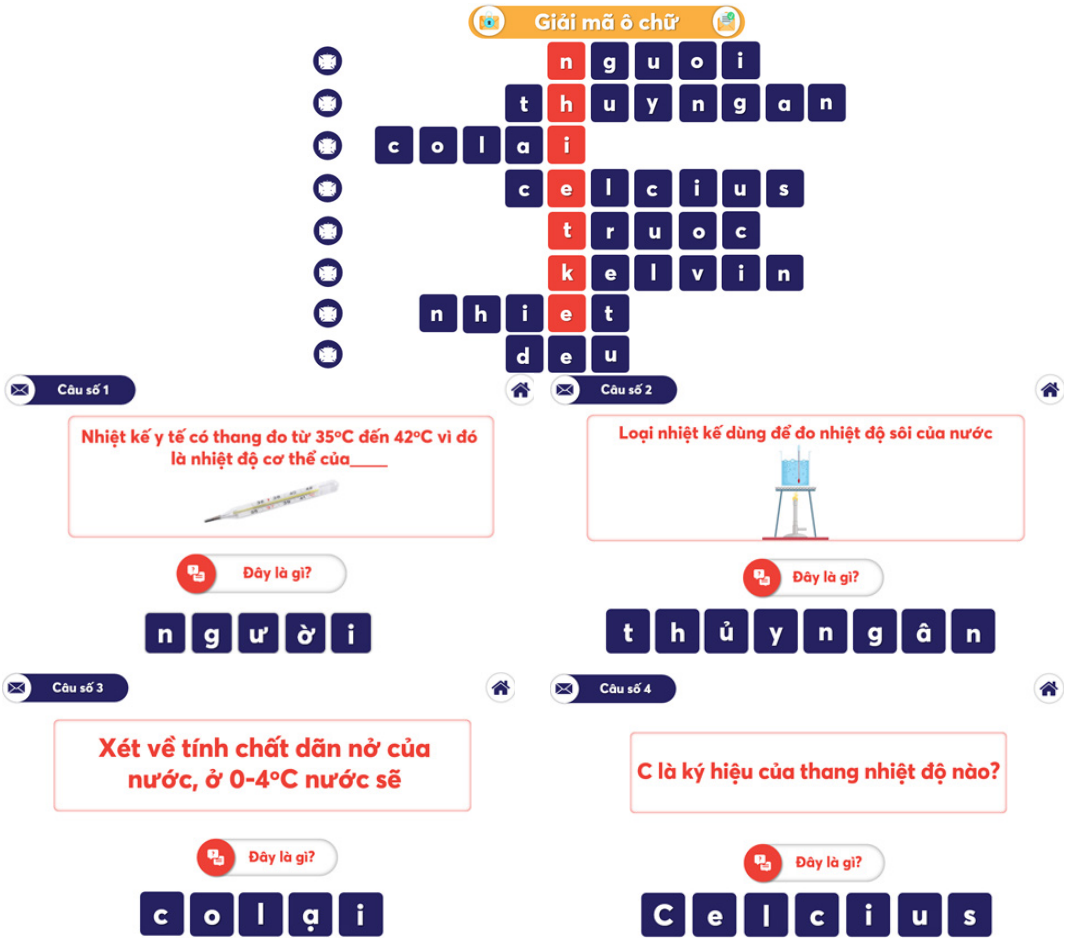

Phương pháp 2. Hoạt động khởi động bằng tình huống thực tiễn

Học sinh thông qua các tình huống được tự mình trải nghiệm, lĩnh hội kiến thức và giải quyết vấn đề thực tiễn thông qua kiến thức đã học, qua đó vừa chiếm lĩnh được kiến thức khoa học, vừa có thể giải thích được các vấn đề thực tiễn địa phương liên quan hoặc đánh giá các vấn đề thực tiễn, đề xuất các biện pháp khả thi để giải quyết vấn đề.

Hoạt động khởi động bài: Nhiên liệu và năng lượng tái tạo

a. Mục tiêu

- Tạo hứng thú và kích thích sự tò mò của học sinh vào chủ đề học tập.

- Huy động các kiến thức đã được học của học sinh và tạo nhu cầu tiếp tục tìm hiểu kiến thức mới. Học sinh tiếp nhận kiến thức chủ động, tích cực, hiệu quả.

b. Nội dung

- Giáo viên thông báo về hình thức tính điểm thi đua cho các nhóm học tập:

+ Nhóm hoạt động nhanh và chính xác nội dung (tính 1 điểm cộng).

+ Nhóm được trình bày lưu loát, hợp lý (tính 1 điểm cộng).

+ Nhóm sửa lỗi sai cho nhóm bạn (tính 1 điểm cộng).

→ Cuối buổi học giáo viên sẽ tổng dấu phát biểu và quy về thang điểm theo thứ tự: 4đ, 3đ, 2đ, 1đ cho 4 nhóm học tập.

- Giáo viên đưa ra vấn đề khởi động, học sinh quan sát video, suy nghĩ và trả lời các câu hỏi.

- Giáo viên chiếu video (https://www.youtube.com/watch?v=Yc0kBuR0J6o), yêu cầu học sinh xem và trả lời các câu hỏi: "Vấn đề thời sự trong phóng sự là gì? Theo em, vì sao thầy/cô lại cho các em xem video này trước khi bắt đầu bài học?".

- Giáo viên ghi nhận câu trả lời của học sinh, dẫn dắt học sinh vào bài học: "Năng lượng gió là nguồn năng lượng vô hạn, quá trình sử dụng năng lượng từ gió không gây ảnh hưởng đến môi trường nên hiện nay đang được tập trung phát triển. Ngoài ra còn có các nguồn năng lượng khác như mặt trời, thủy triều, dòng nước,... chúng được gọi chung là năng lượng tái tạo. Để tìm hiểu thêm về những nguồn năng lượng này, chúng ta cùng học bài 32. Nhiên liệu và năng lượng tái tạo"

Phương pháp 3. Hoạt động khởi động bằng thí nghiệm, thực hành

Hoạt động khởi động đóng vai trò quan trọng trong việc thu hút sự chú ý, khơi gợi hứng thú và tạo nền tảng cho học sinh tiếp thu kiến thức hiệu quả. Việc sử dụng thí nghiệm, thực hành trong hoạt động khởi động là một phương pháp sáng tạo, giúp học sinh trải nghiệm trực tiếp và tiếp thu kiến thức một cách sinh động, góp phần nâng cao chất lượng dạy học.

Hoạt động khởi động bài: Tính chất và sự chuyển thể của chất

a) Mục tiêu: GV giúp HS củng cố lại kiến thức tiết học trước, vận dụng kiến thức vào trong trả lời các câu hỏi, tạo vấn đề dẫn dắt vào bài học mới.

b) Nội dung:

- Tiến hành hoạt động "Găng tay thảo luận".

- Luật chơi:

+ GV chia lớp thành 4 nhóm, cho HS thực hiện thí nghiệm, HS quan sát hiện tượng và thảo luận nhóm trong thời gian 3 phút. Sau khi kết thúc thời gian, GV bắt đầu ném găng tay thảo luận, học sinh nào bắt được găng tay sẽ phải đưa ra đáp án của một câu hỏi do GV đưa ra.

+ Nhóm đang giữ găng tay sẽ ném găng tay về một bạn khác bất kỳ khác và trò chơi tiếp tục đến khi tất cả câu hỏi đều được giải quyết.

Phương pháp 4. Hoạt động khởi động bằng câu đố, rebus

Khơi gợi sự hứng thú, tò mò của học sinh đối với nội dung bài học. Kích thích tư duy sáng tạo và khả năng giải quyết vấn đề của học sinh. Tạo bầu không khí học tập vui vẻ, sôi nổi và tích cực.

Hoạt động khởi động bài: Lực ma sát

Nội dung IV.3. Ma sát và an toàn giao thông

a) Mục tiêu: GV hướng dẫn HS tham gia hoạt động khởi động giúp khích lệ tinh thần học hỏi của các em cũng như giới thiệu, dẫn dắt vào nội dung bài học.

b) Nội dung:

Thực hiện hoạt động: "Đuổi hình bắt chữ".

Cách tham gia: hoạt động cá nhân, chọn HS có câu trả lời nhanh nhất:

- Dựa vào hình ảnh đã cho đoán các từ khóa liên quan đến bài học.

- Thời gian tối đa 30s cho mỗi hình, đúng mỗi hình được +0,5 điểm vào điểm kiểm tra miệng.

III. KẾT LUẬN

Sách giáo khoa Khoa học tự nhiên mới được áp dụng từ năm học 2021-2022, cả giáo viên và học sinh có nhiều thuận lợi trong việc thực hiện bài học. Việc xây dựng các phương pháp hoạt động khởi động giờ học trong dạy học Khoa học tự nhiên đã góp phần giúp giáo viên có những phương pháp mới trong tổ chức khởi động giờ học hấp dẫn, hiệu quả. Với những phương pháp này đã thực sự tạo nên tính hấp dẫn trong khởi động giờ học, góp phần đổi mới phương pháp dạy học, nâng cao hiệu quả dạy học cho bộ môn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Thông tư 32/2018/TT-BGDĐT ban hành Chương trình giáo dục phổ thông mới.

2. Thông tư số 13/2022/TT-BGDĐT của Bộ Giáo dục và Đào tạo: Sửa đổi, bổ sung một số nội dung trong Chương trình giáo dục phổ thông ban hành kèm theo Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26 tháng 12 năm 2018 của Bộ trưởng Bộ Giáo dục và Đào tạo.

3. Nguyễn Thị Phương Hoa, Lê Diễm Phúc, Nguyễn Thị Thu Hà (2016), "PISA và một quan niệm mới về đánh giá trong giáo dục", Tạp chí Khoa học ĐHQGHN: Nghiên cứu Nước ngoài, Tập 32, Số 1 (2016) 58-65.

4. Nguyễn Thị Thanh, Hoàng Thị Phương, Trần Trung Ninh (2014), "Phát triển năng lực vận dụng kiến thức vào thực tiễn cho học sinh thông qua việc vận dụng lý thuyết kiến tạo vào việc dạy học Hóa học", Tạp chí Giáo dục, số 342, năm 2014, tr.53-54.

5. Trần Thái Toàn (2018), "Một số biện pháp phát triển kĩ năng vận dụng kiến thức vào thực tế cho học sinh trong dạy học sinh học trung học phổ thông", Tạp chí Giáo dục, Số 440 (Kì 2 - 10/2018), tr 44-48.

6. Nguyễn Thị Minh Phượng, Phạm Thị Thủy, Lê Viết Chung (2020), Cẩm nang phương pháp Sư phạm, NXB Tổng hợp TPHCM.

7. Hoàng Trọng Kỳ Anh (2022), Bài tập từ cơ bản đến nâng cao KHTN 6 theo chương trình GDPT mới, NXB Dân Trí.

8. Sách giáo khoa Khoa học tự nhiên lớp 6, Cánh diều, NXB giáo dục Việt Nam.

9. Sách giáo viên Khoa học tự nhiên lớp 6, Cánh diều, NXB giáo dục Việt Nam.